

**Projekt założeń projektu ustawy
o zmianie niektórych ustaw w związku z sukcesją
przedsiębiorstwa osoby fizycznej**

I. POTRZEBA I CEL REGULACJI

Działalność gospodarcza prowadzona indywidualnie przez osoby fizyczne jest jedną z najpopularniejszych form wykonywania działalności gospodarczej na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Wielu z przedsiębiorców będących osobami fizycznymi osiąga wielomilionowe obroty oraz tworzy miejsca pracy dla dziesiątek lub setek osób. Stworzone przez osoby fizyczne przedsiębiorstwa w znaczeniu przedmiotowym stanowią istotny element regionalnego i krajowego rynku.

Według ostrożnych szacunków w Polsce (2014) tzw. firmy rodzinne to nawet ok. 1 - 1,2 mln podmiotów gospodarczych, z czego duży ułamek stanowią firmy jednoosobowe, reprezentujących w przeważającej mierze mikro i małe przedsiębiorstwa. Szacunkowe dane wskazują, iż podmioty te generują prawie 40% polskiego PKB oraz dają zatrudnienie ok. 50% polskich pracowników.

Najważniejszymi cechami charakteryzującymi takie firmy są własność, sukcesja rodzinna oraz zaangażowanie rodziny w prowadzenie biznesu. Oprócz zaangażowania rodziny w jej funkcjonowanie nie można zapominać o wartościach jakim podporządkowana jest firma rodzinna, zwłaszcza pracy, a nie jedynie osiągnięciu krótkoterminowego i nie dającego się powtórzyć wyniku ekonomicznego. Jak wskazała w swoim badaniu M. Szczepkowska (2010), firmy rodzinne lepiej reagują w trakcie kryzysu gospodarczego i charakteryzują się „większą przeżywalnością”, dzięki m.in. silniejszej motywacji jej pracowników. Właściciele w sposób jednoznaczny utożsamiają się ze swoim przedsiębiorstwem, podejmując zdwojone wysiłki, aby odnieść sukces i zapobiec niepowodzeniu. Firma to ich dziecko.

Jednym z podstawowych wyzwań stojących przed firmami rodzinnymi jest kwestia sukcesji. Brak osób chętnych do poprowadzenia danego przedsiębiorstwa jest często widoczny już w drugim pokoleniu, tj. dzieci założycieli. Jak wskazali w swoim badaniu J. Jeżak, W. Popczyk, A. Winnicka-Popczyk (2004) aż 70% firm rodzinnych nie przechodzi w ręce kolejnego pokolenia. Szereg innych badań (m.in. E&Y, PwC) potwierdza skalę tego zjawiska.

Wśród osób fizycznych, które rozpoczynały działalność gospodarczą na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, spora grupa zbliża się lub osiągnęła wiek podeszły, zwiększający statystyczne prawdopodobieństwo zgonu bądź poważnych chorób. Obecnie w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej (CEIDG) jest wpisanych ponad 80 tysięcy osób, które ukończyły 65 rok życia.¹ W perspektywie najbliższych 10-20 lat problem sukcesji przedsiębiorstwa osoby fizycznej będzie dotyczył coraz liczniejszej grupy przedsiębiorców. Ponadto, należy mieć na uwadze przypadki nagłych chorób lub nieszczęśliwych wypadków, w wyniku których przedsiębiorstwo traci jedyną osobę uprawnioną do zarządzania nim.

W aktualnym porządku prawnym instrumentów zapewniających – optymalny i bezpieczny dla obrotu gospodarczego – sposób tworzenia i realizacji planów sukcesji przedsiębiorstw. Niestety – jak pokazują analizy – większość przedsiębiorców nie sporządza takich planów, pozostawiając nierozwiązanym problem sukcesji przedsiębiorstwa, skazując je w wielu przypadkach na likwidację w momencie ich śmierci, czy też innych zdarzeń uniemożliwiających ich dalszą pracę (takich jak choroba czy wiek). Tworzy to wiele zagrożeń dla obrotu gospodarczego, majątku przedsiębiorstwa oraz zatrudnionych pracowników. W przypadku planowania sukcesji na wypadek śmierci niesatysfakcjonujący jest również stopień wykorzystywania przez przedsiębiorców testamentów zawierających zapisy windykacyjne. Przedsiębiorcy nie wykorzystują również w dostatecznym stopniu – zwłaszcza, gdy ich działalność osiąga coraz większe rozmiary – formy kapitałowej spółki prawa handlowego, jako instytucji prawnej zapewniającej wysoki stopień bezpieczeństwa majątkowego, zarówno dla wierzycieli, jak i wspólnika/wspólników oraz spadkobierców.

¹ Dane własne Ministerstwa Rozwoju.

Działalność takiej spółki nie ulega radykalnej zmianie w przypadku zdarzeń losowych dotyczących osób nią zarządzających. Zapewniona jest ciągłość działania przedsiębiorstwa.

W obecnym stanie prawnym wraz ze śmiercią przedsiębiorcy *de facto* kończy się byt prawny prowadzonego przez niego przedsiębiorstwa. Wiąże się z tym szereg problemów dotyczących sfery prawa prywatnego i publicznego, które w praktyce uniemożliwiają lub znacząco utrudniają kontynuację bądź wznowienie działalności przedsiębiorstwa przez następców prawnych przedsiębiorcy. Do najważniejszych z nich należą:

- 1) ograniczone możliwości posługiwania się firmą (nazwą) przedsiębiorcy po jego śmierci;
- 2) brak możliwości posługiwania się, choćby tymczasowo, numerami NIP i REGON przedsiębiorcy, które identyfikują w obrocie prawnym nie tylko jego, ale także jego przedsiębiorstwo;
- 3) niskie szanse na wznowienie działalności przedsiębiorstwa w przypadku braku porozumienia wszystkich spadkobierców w kwestii kontynuacji działalności przedsiębiorstwa osiągniętego w krótkim czasie po otwarciu spadku;
- 4) w przypadku gdy spadkobiercami są małoletni – konieczność uzyskiwania zgody sądu opiekuńczego na dokonywanie czynności związanych ze spadkiem, w tym wchodzącym w skład jego masy przedsiębiorstwem;
- 5) fakt, iż wraz ze śmiercią przedsiębiorcy wygasają umowy o pracę i, co do zasady, pełnomocnictwa, niektóre umowy cywilnoprawne (np. umowy zlecenia, o ile inaczej w nich nie zastrzeżono), a także decyzje administracyjne (np. koncesje, licencje, zezwolenia), niezbędne do prowadzenia danego rodzaju działalności gospodarczej;
- 6) przejęcie w zakresie uprawnień i obowiązków podatkowych praw o charakterze niemajątkowym, jakie przysługiwały spadkodawcy, wyłącznie pod warunkiem dalszego prowadzenia działalności gospodarczej przez spadkobiercę na własny na rachunek (art. 97 par. 2 ustawy – Ordynacja podatkowa);
- 7) powstający po śmierci przedsiębiorcy problem z dostępem do rachunku bankowego prowadzonego na potrzeby działalności przedsiębiorstwa i możliwością dokonywania z niego wypłat;
- 8) fakt, iż co do zasady po śmierci przedsiębiorcy pomoc publiczna otrzymana na podstawie umów, które są w toku wykonywania, musi być zwrócona w całości wraz z odsetkami od dnia jej przekazania przez podmiot finansujący.

Dodatkowo, czas trwania procedur związanych z nabyciem spadku i jego działem, zwłaszcza w przypadku braku porozumienia między spadkobiercami, może trwać wiele lat, co może niweczyć szanse na wznowienie działalności przedsiębiorstwa.

Jak wynika z powyższego, po śmierci przedsiębiorcy możliwości dokonywania bieżących działań w ramach przedsiębiorstwa takich jak: sprzedaż towarów i świadczenie usług oraz regulowanie zobowiązań wobec pracowników oraz kontrahentów są istotnie ograniczone. Znacząco zmniejsza to możliwość kontynuacji działalności przedsiębiorstwa przez następcę prawnego przedsiębiorcy po przeprowadzeniu działu spadku.

Jednocześnie należy zauważyć, że świadomość społeczna, w tym świadomość samych przedsiębiorców, co do skutków ich śmierci dla „bytu” przedsiębiorstwa jest bardzo ograniczona.

W obecnym stanie prawnym osoby fizyczne będące przedsiębiorcami - chcąc uniknąć powyższych problemów - mogą dokonać przekształcenia działalności gospodarczej w inną formę prawną, tj. spółkę prawa handlowego, korzystając z dwóch podstawowych rozwiązań, tj.:

- 1) przekształcenie przedsiębiorcy w spółkę kapitałową, w praktyce najczęściej w jednoosobową spółkę z o.o.;
- 2) wniesienie przedsiębiorstwa aportem do wcześniej założonej spółki prawa handlowego.

Przekształcenie przedsiębiorcy w jednoosobową spółkę z o.o. ma tę zaletę, iż zapewnia stosunkowo szeroką sukcesję praw i obowiązków. Rozwiązanie to ma jednakże istotną wadę, w stosunku do jednoosobowej działalności gospodarczej, w obszarze prawa podatkowego. W przypadku transferu zysków do prywatnego majątku (co jest powszechne w przypadku przedsiębiorców, dla których działalność gospodarcza jest źródłem utrzymania), następuje dwukrotne opodatkowanie (spółka z o.o. płaci podatek

od uzyskanego dochodu, a następnie osoba fizyczna płaci podatek od wypłacanej dywidendy). Wniesienie przedsiębiorstwa osoby fizycznej aportem do spółki prawa handlowego jest z kolei procesem skomplikowanym, a z pewnością postrzeganym jako nadmiernie trudny dla przedsiębiorcy.

Zobrazowana powyżej skala potencjalnych problemów uzasadnia podjęcie działań, zmierzających do wprowadzenia zmian w przepisach prawa, które ułatwiłyby kontynuację działalności przedsiębiorstwa osoby fizycznej po jej śmierci, przede wszystkim zaś w okresie między otwarciem spadku a jego działem, lub stanowiły alternatywę dla działalności gospodarczej wykonywanej przez osoby fizyczne, poprzez umożliwienie podjęcia działalności bądź przekształcenia dotychczasowej działalności w inną formę prawną.

Podstawowym celem regulacji jest zapewnienie ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy, mają na względzie, iż przedsiębiorstwo należy postrzegać jako dobro prawne mającego nie tylko wartość majątkową, ale także społeczną. Pośrednim celem regulacji jest wzmocnienie ochrony praw osób trzecich związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa, w tym przede wszystkim kontrahentów, kooperantów i pracowników.

W konsekwencji, dzięki kontynuacji funkcjonowania przedsiębiorstwa, które będzie w dalszym ciągu generować zyski, zachowane zostaną miejsca pracy i regulowane będą zobowiązania wobec kontrahentów oraz zobowiązania publicznoprawne, a ponadto zwiększą się szanse na dalszy rozwój przedsiębiorstwa, budowanego niekiedy osobistymi staraniami przedsiębiorcy i członków jego rodziny przez wiele lat.

II. SPOSÓB REGULACJI

Wprowadzenie do porządku prawnego rozwiązań umożliwiających kontynuację funkcjonowania przedsiębiorstwa osoby fizycznej po jej śmierci będzie wymagało zmiany szeregu ustaw z zakresu prawa cywilnego, prawa administracyjnego, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych oraz prawa podatkowego.

Zmiany będą obejmować następujące akty normatywne:

- 1) ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego² (k.p.a.);
- 2) ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny³ (k.c.);
- 3) ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego⁴ (k.p.c.);
- 4) ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy⁵ (k.p.);
- 5) ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn⁶;
- 6) ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie⁷;
- 7) ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁸;
- 8) ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych⁹;
- 9) ustawa z dnia 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników¹⁰;
- 10) ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa¹¹;
- 11) ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe¹²;
- 12) ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych¹³;
- 13) ustawa z dnia 9 września 2000 r. o podatku od czynności cywilnoprawnych¹⁴;
- 14) ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych¹⁵ (k.s.h.);
- 15) ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi¹⁶;

² Dz. U. z 2016 r. poz. 23.

³ Dz. U. z 2016 r. poz. 380.

⁴ Dz. U. z 2014 r. poz. 101, ze zm.

⁵ Dz. U. z 2014 r. poz. 1502, ze zm.

⁶ Dz. U. z 2015 r. poz. 86, ze zm.

⁷ Dz. U. z 2014 r. poz. 164, ze zm.

⁸ Dz. U. z 2012 r. poz. 361, ze zm.

⁹ Dz. U. z 2014 r. poz. 851, ze zm.

¹⁰ Dz. U. z 2012 r. poz. 1314, ze zm.

¹¹ Dz. U. z 2015 r. poz. 613, ze zm.

¹² Dz. U. z 2015 r. poz. 128, ze zm.

¹³ Dz. U. z 2015 r. poz. 121, ze zm.

¹⁴ Dz. U. z 2016 r. poz. 233.

¹⁵ Dz. U. z 2013 r. poz. 1030, ze zm.

¹⁶ Dz. U. z 2012 r. poz. 270, ze zm.

- 16) ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług¹⁷;
- 17) ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej¹⁸;
- 18) ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych¹⁹;
- 19) ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych²⁰;
- 20) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 listopada 2015 r. w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej, wzorów wniosków, ankiet i zaświadczeń²¹.

III. ZAKRES REGULACJI – PROPOZYCJE LEGISLACYJNE

1. Zmiany w zakresie prawa prywatnego (materialnego i procesowego)

1.1. Posługiwanie się firmą osoby fizycznej po śmierci

Propozycja legislacyjna

Umożliwienie posługiwania się przez prokurenta *mortis causa* firmą przedsiębiorcy po jego śmierci w okresie przejściowym działalności przedsiębiorstwa, tj. od dnia otwarcia spadku do działu spadku w całości bądź w części obejmującego przedsiębiorstwo, z jednoczesnym obowiązkiem używania dodatkowego oznaczenia „w spadku”, bez konieczności uzyskiwania zgody na posługiwanie się nazwiskiem zmarłego przedsiębiorcy.

Proponuje się umieścić powyższe zmiany w księdze pierwszej Kodeksu cywilnego, w części ogólnej w tytule II „Osoby” w dziale III „Przedsiębiorcy i ich oznaczenia” (art. 43¹-43¹⁰ k.c.).

Uzasadnienie

Firma przedsiębiorcy identyfikuje i odróżnia przedsiębiorcę od innych podmiotów uczestniczących w obrocie prawnym. Zakładając, że w okresie między otwarciem spadku a jego działem zostaną wprowadzone instytucje prawne umożliwiające tymczasowe prowadzenie przedsiębiorstwa zmarłego przedsiębiorcy, uzasadnione jest posługiwanie się w obrocie prawnym tą samą firmą uzupełnioną o dodatkowe oznaczenie jednoznacznie wskazujące na sytuację prawną w jakiej znajduje się przedsiębiorstwo, w szczególności, że w tym okresie nie będzie jeszcze wiadomo, czy przedsiębiorstwo przypadnie jednemu spadkobiercy albo wszystkim bądź niektórym spadkobiercom, czy też zostanie zbyte na rzecz osoby trzeciej oraz w jakiej formie prawnej będzie w przyszłości funkcjonować.

Jednocześnie wydaje się, że przyjęcie innego rozwiązania, np. poprzez wprowadzenie obowiązku działania pod firmą uwzględniającą imiona i nazwiska, ewentualnie także dodatkowe oznaczenie, wszystkich spadkobierców, mogłoby w praktyce okazać się nadmiernie uciążliwe przy dużej licznie spadkobierców, a niekiedy niemożliwe do wykonania np. w przypadku, gdy krąg spadkobierców nie zostanie ustalony w krótkim czasie po otwarciu spadku.

Propozycja rezygnacji z obowiązku uzyskiwania zgody na posługiwanie się w firmie nazwiskiem zmarłego przedsiębiorcy ma przede wszystkim na celu zapewnienie niezwłocznie tymczasowej kontynuacji działalności przedsiębiorstwa.

1.2. Prokurent *mortis causa*

Propozycja legislacyjna

W pierwszej kolejności proponuje się zmianę art. 109¹ § 1 k.c. poprzez dopuszczenie generalnej możliwości ustanowienia przez osobę fizyczną, prowadzącą działalność gospodarczą prokurenta, który podlegałby wpisowi do CEIDG. W konsekwencji zmianie ulec powinny także art. 109⁷ § 2 k.c. i art. 109⁸ § 1 k.c.

¹⁷ Dz. U. z 2011 r. Nr 117, poz. 1054, ze zm.

¹⁸ Dz. U. z 2015 r. poz. 584, ze zm.

¹⁹ Dz. U. z 2015 r. poz. 581, ze zm.

²⁰ Dz. U. z 2014 r. poz. 1025, ze zm.

²¹ Dz. U. z 2015 r. poz. 2009.

Następnie postuluje się wprowadzenie nowej instytucji – przedstawiciela w sprawach związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa, mogącego podjąć działalność związaną z prowadzeniem przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy – prokurenta *mortis causa*.

Prokurentem *mortis causa* mogłaby być wyłącznie osoba fizyczna, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych.

Prokurent *mortis causa* będzie mógł być ustanowiony niezależnie od tego, czy przedsiębiorca przed śmiercią zawiesił działalność gospodarczą, czy nie.

Proponuje się, aby prokurent *mortis causa* był powołany w jednym z trzech trybów:

- 1) osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą (przyszły spadkodawca), mogłaby ustanowić prokurenta w drodze czynności prawnej:
 - a) na ogólnych zasadach przewidzianych dla ustanowienia prokury, tj. poprzez oświadczenie na piśmie pod rygorem nieważności z obowiązkiem ujawnienia prokurenta *mortis causa* w CEIDG; przedsiębiorca mógłby przy tym udzielając prokury „zwykłej” jednocześnie zastrzec, że prokurent stanie się po śmierci przedsiębiorcy prokurentem *mortis causa*,
 - b) w testamencie;
- 2) prokurent *mortis causa* mógłby być ustanowiony przez samych spadkobierców, zainteresowanych kontynuacją działalności przedsiębiorstwa; w tym przypadku proponuje się, aby udzielić prokury mogła:
 - a) osoba, która uprawdopodobni, że jest spadkobiercą i uzyskała zgodę pozostałych, znanych jej spadkobierców oraz małżonka spadkodawcy, choćby nie był spadkobiercą, o ile małżonków łączyła wspólność majątkowa, albo
 - b) małżonek spadkodawcy, choćby nie był spadkobiercą, o ile małżonków łączyła wspólność majątkowa i uzyskała zgodę znanych mu spadkobierców, albo
 - c) samodzielnie spadkobierca, któremu przyznano takie uprawnienie w testamencie

– we wszystkich powyższych przypadkach w formie aktu notarialnego; osoba powołująca prokurenta *mortis causa* powinna przy tym złożyć zapewnienie co do powyższych przesłanek; złożenie świadomie lub przez niedbalstwo zapewnienia niezgodnego z prawdą byłoby obciążone rygorem odpowiedzialności odszkodowawczej, na zasadach ogólnych, i karnej (art. 233 § 6 k.k.);
- 3) w przypadku nieustanowienia prokurenta *mortis causa* przez przedsiębiorcę za życia oraz braku porozumienia między spadkobiercami, prokurenta *mortis causa* mógłby powołać sąd, którego właściwość miejscowa byłaby określona w taki sam sposób jak w art. 633 k.p.c. Sąd ustanawiałby w tym trybie prokurenta *mortis causa* na wniosek osoby, która uprawdopodobni, że jest spadkobiercą, uprawnionym do zachowku lub zapisobiercą oraz że ustanowienie prokurenta *mortis causa* jest celowe dla zachowania ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa i ochrony praw wnioskodawcy lub osób trzecich. Dodatkowo, sąd mógłby ustanowić prokurenta *mortis causa* w przypadku gdy przedsiębiorca co prawda ustanowił takiego prokurenta za życia, lecz osoba ta następnie zmarła albo zreklamowała się prokury a brak jest porozumienia między spadkobiercami.

Prokurent *mortis causa* podlegałby obowiązkowemu wpisowi do CEIDG. Obowiązek złożenia wniosku o wpis powinien ciążyć, w zależności od sposobu ustanowienia prokurenta, odpowiednio na przedsiębiorcy, notariuszu albo na sądzie. Notariusz i sąd mógłby dokonywać zgłoszenia do CEIDG, w analogiczny sposób jak w przypadkach, o których mowa w art. 31 ust. 3 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej. Wpis miałby na ogólnych zasadach charakter deklaratoryjny.

Prokurent *mortis causa* zarządzałaby tymczasowo przedsiębiorstwem jako zorganizowaną częścią spadku (co do zasady zgodnie z regułami obowiązującymi przy zabezpieczeniu spadku, o którym mowa w art. 633 i nast. k.p.c., oraz zarządzie spadkiem nieobjętym, o którym mowa w art. 666 i nast. k.p.c.); w związku z tym prokurent *mortis causa*:

- 1) prowadziłby przedsiębiorstwo do czasu dokonania działu spadku na zasadach zbliżonych do zarządu majątkiem spadkowym przez kuratora spadku (art. 666 i n. k.p.c., gdzie przewidziano odesłanie do przepisów o zarządzie w toku egzekucji z nieruchomości – art. 935 i n. k.p.c.), tj. dokonywałby czynności w imieniu własnym na rachunek spadkobierców, z wyłączeniem innych osób, a spadkobiercy mieliby ograniczone możliwości wpływania osobno na działania prokurenta; analogia do zarządu

kuratora spadku majątkiem spadkowym powinna uwzględniać takie okoliczności jak tymczasowość działania prokurenta *mortis causa* przede wszystkim w celu zapewnienia trwałej, dalszej działalności przedsiębiorstwa; w ramach zarządu prokurent:

- a) dokonywałby samodzielnie czynności w zakresie zwykłego zarządu,
- b) w zakresie przekraczającym zwykły zarząd – dokonywałby czynności po uzyskaniu zgody wszystkich znanych spadkobierców albo sądu, którego właściwość miejscowa byłaby określona w taki sam sposób jak w art. 633 k.p.c.;
- c) mógłby zaciągać tylko takie zobowiązania, które mogą być zaspokojone z dochodów z przedsiębiorstwa i są gospodarczo uzasadnione;
- 2) dokonywałby czynności prawne i faktyczne związane z zatrudnieniem w przedsiębiorstwie, w tym regulowałaby - z dochodów z przedsiębiorstwa - zobowiązania wobec pracowników;
- 3) byłby uprawniony do zawierania, wykonywania i rozwiązywania umów, w tym także umów zawartych przed śmiercią przedsiębiorcy (np. umowy kredytu, leasingu itp.);
- 4) regulowałaby - z dochodów z przedsiębiorstwa - zobowiązania prywatnoprawne i publicznoprawne związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa;
- 5) reprezentowałby spadkobierców w postępowaniach sądowych, administracyjnych, administracyjnosądowych i podatkowych oraz przed sądem polubownym w sprawach dotyczących przedsiębiorstwa;
- 6) dysponowałby rachunkiem bankowym przedsiębiorcy wykorzystywanym przy prowadzeniu przedsiębiorstwa.

Spadkobiercy mogliby zawrzeć z prokurentem *mortis causa* umowę zlecenia, w której mogłoby zostać uregulowane wynagrodzenie prokurenta oraz ewentualnie jego dodatkowe obowiązki, np. sporządzenie lub zlecenie wyceny przedsiębiorstwa czy też opracowanie i przedstawienie spadkobiercom możliwych „scenariuszy” dalszych losów przedsiębiorstwa (np. utworzenie spółki prawa handlowego), w tym dotyczących uregulowania kwestii „własności” przedsiębiorstwa. Treść i forma tych uzgodnień nie powinny podlegać regulacji ustawowej.

Z uwagi na fakt, że przedsiębiorstwo może być objęte za życia przedsiębiorcy wspólnością majątkową małżeńską, proponuje się, by do małżonka, który nie jest spadkobiercą (w przypadku dziedziczenia testamentowego), ale dysponuje udziałem w składnikach majątkowych wchodzących w skład przedsiębiorstwa, także w zakresie odwoływania prokurenta oraz wyrażania zgody na czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu, stosowane były odpowiednio przepisy dotyczące spadkobierców.

Prokurent *mortis causa* ustanowiony przez sąd byłby uprawniony do wynagrodzenia, którego wysokość określałby sąd, uwzględniając odpowiednio przepisy o zleceniu za wynagrodzeniem (art. 735 § 2 k.c.). Wynagrodzenie byłoby pokrywane z majątku spadkowego, w szczególności z bieżących przychodów z działalności przedsiębiorstwa.

Prokura *mortis causa* nie mogłaby być przeniesiona. Prokurent *mortis causa* mógłby jednak ustanowić pełnomocnika (w tym zwłaszcza z kręgu profesjonalnych pełnomocników – adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy, doradca podatkowy, doradca restrukturyzacyjny) do poszczególnych czynności lub pewnego rodzaju czynności.

Prokurent *mortis causa* mógłby prowadzić przedsiębiorstwo do czasu działu spadku, nie dłużej jednak niż do roku od dnia otwarcia spadku. Jeśli prokurent byłby ustanawiany przez sąd, w postanowieniu o ustanowieniu prokurenta sąd wskazywałby okres na jaki prokurent jest powołany, stosowny do okoliczności i nie dłuższy niż rok.

W szczególnie uzasadnionych przypadkach, na wniosek osoby, która uprawdopodobni, że jest spadkobiercą, o ile wniosek taki zostanie złożony przed dokonaniem działu spadku i jednocześnie przed upływem terminu jednego roku od otwarcia spadku; termin pełnienia funkcji prokurenta *mortis causa* mógłby być - stosownie do okoliczności danej sprawy - przedłużony przez sąd.

Prokura *mortis causa* wygasłaby w przypadku:

- 1) co do zasady z upływem czasu jednego roku od dnia otwarcia spadku – spadkobiercy powinni być przy tym zobowiązani do złożenia wniosku o wykreślenie prokurenta *mortis causa* z CEIDG;
- 2) odwołania prokurenta ustanowionego przez spadkodawcę lub spadkobiercę, które następowałyby w takiej samej formie jak powołanie prokurenta (przez oświadczenie przedsiębiorcy lub spadkobiercy za zgodą wszystkich pozostałych spadkobierców albo przez odwołanie testamentu);
- 3) odwołania prokurenta *mortis causa* przez sąd na wniosek osoby z kręgu osób uprawnionych jego ustanowienia lub do złożenia wniosku o jego ustanowienie, w przypadku gdy prokurent rażąco naruszyłby obowiązki związane z wykonywaniem pełnionej funkcji;
- 4) śmierci prokurenta *mortis causa*;
- 5) zrzeczenia się prokury *mortis causa*;
- 6) upływu okresu, na który prokurent *mortis causa* został ustanowiony przez sąd, a w sytuacji wcześniejszego zakończenia pełnienia funkcji w związku z dokonaniem działu spadku – przyjęcia przez sąd sprawozdania końcowego z działalności prokurenta *mortis causa*.

W zamierzeniu projektodawcy wprowadzenie do systemu prawa nowej instytucji – prokurenta *mortis causa* nie będzie wpływać, w tym przede wszystkim wyłączać możliwości zastosowania innych instytucji prawnych przewidzianych w przepisach prawa dla zarządu spadkiem albo jego zorganizowaną częścią (kurator spadku, wykonawca testamentu). Proponuje się wprowadzenie odesłań, zgodnie z którymi – w braku prokurenta *mortis causa* – przepisy dotyczące prokurenta będą w odpowiednim zakresie stosowane do kuratora spadku albo wykonawcy testamentu.

Proponuje się wprowadzić powyższe zmiany art. 109¹ k.c. oraz w odrębnym rozdziale w księdze pierwszej, części ogólnej w tytule IV „Czynności prawne” w dziale VI „Przedstawicielstwo” k.c., po rozdziale III „Prokura”, w ustawie – Prawo o notariacie oraz w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej.

Uzasadnienie

Stworzenie w polskim prawie nowej instytucji prokurenta *mortis causa* stanowi próbę wprowadzenia rozwiązania alternatywnego dla tworzenia planów sukcesji na gruncie obecnie obowiązujących przepisów na wypadek niepodjęcia lub niezakończenia realizacji planów sukcesyjnych przedsiębiorcy.

Przepis art. 109¹ § 1 k.c. stanowi, że „Prokura jest pełnomocnictwem udzielonym przez przedsiębiorcę podlegającego obowiązkowi wpisu do rejestru przedsiębiorców, które obejmuje umocowanie do czynności sądowych i pozasądowych, jakie są związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa.”. Sformułowanie „rejestru przedsiębiorców”, w myśl dominującego poglądu²² nie obejmuje CEIDG, co mogłoby oznaczać, że przedsiębiorcy będący osobami fizycznymi nie są uprawnieni do ustanawiania prokurenta. Niemniej, mając na uwadze art. 109⁷ § 4 k.c., zgodnie z którym śmierć przedsiębiorcy ani utrata przez niego zdolności do czynności prawnych nie powoduje wygaśnięcia prokury, nie powinno się wykluczać możliwości ustanowienia prokury przez przedsiębiorcę będącego osobą fizyczną. Ponadto, dla poparcia takiego rozwiązania w doktrynie spotykane są głosy powołujące się na względy celowościowe i *ratio legis* art. 109¹ § 1 k.c. oraz wykładnię historyczną²³.

Propozycja wprowadzania do systemu prawa nowej instytucji – prokurenta *mortis causa* bazuje na rozwiązaniach przewidzianych dla prokury uregulowanej w art. 109¹ i nast. k.c. i ma na celu zapewnienie prowadzenia spraw związanych z przedsiębiorstwem zmarłego przedsiębiorcy do czasu działu spadku i tym samym ostatecznego ustalenia przez spadkobierców czy, a jeśli tak, to w jaki sposób, kontynuować działalność, nabytego w spadku, przedsiębiorstwa.

Jako generalne założenie przy konstruowaniu propozycji przyjęto, że tymczasowy zarząd przedsiębiorstwem zmarłego przedsiębiorcy powinien być powierzony jednej osobie, podobnie jak przy działalności gospodarczej prowadzonej przez osobę fizyczną.

Istotną różnicę stanowić jednakże będzie sposób ustanowienia prokurenta *mortis causa*.

²² Zob. J. Strzebinczyk w E. Gniewek (red), *Kodeks cywilny, Komentarz*, Warszawa 2013, teza 5 do art. 109¹, s. 264.

²³ K. Kopaczńska-Pieczniak [w:] red. A. Kidyba *Komentarz. Kodeks cywilny. Tom I. Część ogólna*. Warszawa 2012, wyd. 2, s. 660 i n.

Należy założyć, że w większości przypadków funkcję prokurenta *mortis causa* będzie pełnił jeden ze spadkobierców lub osoba wskazana przez spadkodawcę za życia. Takie rozwiązanie pozwoli zasadniczo na niezakłóconą kontynuację funkcjonowania przedsiębiorstwa mimo śmierci przedsiębiorcy, przy poszanowaniu jego woli lub woli spadkobierców.

Niezależnie od powyższego, w celu zapewnienia ochrony praw wszystkich spadkobierców, w szczególności w przypadku, gdy nie wszyscy spadkobiercy są znani lub obecni, bądź w przypadku, gdy spadkobiercy są skonfliktowani, proponuje się, by prokurent *mortis causa* mógł być ustanawiany i nadzorowany przez sąd.

Prokurentem *mortis causa* będzie mogła być każda osoba fizyczna posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, niezależnie od tego czy jest spokrewniona, czy nie, ze spadkodawcą.

Zakreślenie terminu dla działania prokurenta *mortis causa* ma na celu zapewnienie „przedłużenia” funkcjonowania przedsiębiorstwa zmarłego przedsiębiorcy w czasie niezbędnym do ustalenia woli spadkobierców co do dalszych losów przedsiębiorstwa, z uwzględnieniem tymczasowości prowadzenia przedsiębiorstwa przez prokurenta *mortis causa*.

W związku z wykonywaniem czynności związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa prokurent *mortis causa* nie odpowiadałby osobiście za zobowiązania istniejące i zaciągnięte w ramach zarządzania przedsiębiorstwem. Ponośliłby jednakże odpowiedzialność na zasadach ogólnych za szkodę wyrządzoną spadkobiercom lub osobom trzecim na skutek nienależytego wykonywania obowiązków.

W uzupełnieniu powyższych propozycji rozważać można także wprowadzenie rozwiązań prawnych o charakterze ogólnym, pozwalających na oddzielenie majątku „prywatnego” przedsiębiorcy od majątku związanego z prowadzoną działalnością gospodarczą (wyodrębnienie majątku przedsiębiorstwa osoby fizycznej) – dzięki którym możliwe byłoby wyłączenie tego majątku z masy spadkowej, przy jednoczesnym zastosowaniu zasady jednokrotności opodatkowania dochodu przedsiębiorcy oraz możliwości prowadzenia uproszczonej księgowości (księga przychodów i rozchodów).

1.3. Dostęp do rachunku bankowego

Propozycja legislacyjna

Prokurent *mortis causa* miałby dostęp do rachunku bankowego zmarłego przedsiębiorcy i do określonej wysokości środków pieniężnych, związanych z działalnością przedsiębiorstwa. Wysokość tę mógłby określić – w zależności od okoliczności danej sprawy – za życia sam przedsiębiorca, (i) a po jego śmierci osoba przez niego upoważniona, (ii) osoba uprawniona do ustanowienia prokurenta *mortis causa* albo (iii) sąd, który go powołał.

Do uzyskania dostępu do ww. środków na wspólnym rachunku bankowym zmarłego przedsiębiorcy można byłoby zastosować odpowiednio rozwiązania z art. 891¹ i 891² k.p.c. i art. 81 ust. 1a ustawy o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (zajęcie rachunku wspólnego w toku egzekucji komorniczej albo administracyjnej).

Szczegółowe rozwiązania związane z wprowadzeniem propozycji powinny być ujęte w ustawie – Prawo bankowe.

Uzasadnienie

Uregulowanie kwestii dysponowania rachunkiem bankowym zmarłego przedsiębiorcy przez prokurenta *mortis causa* ma istotny wpływ na bieżącą działalność przedsiębiorstwa związaną z regulowaniem zobowiązań prywatnoprawnych i publicznoprawnych. Należy uznać, że prokurent *mortis causa* m.in. byłby obowiązany dokonywać płatności lub otrzymywać wpłaty za pośrednictwem rachunku bankowego. Przykładowo transakcje związane z działalnością gospodarczą, dokonywane między przedsiębiorcami oraz przekraczające kwotę wskazaną w art. 22 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej muszą być dokonywane za pośrednictwem rachunku bankowego; rozliczenia za pośrednictwem rachunku bankowego przewiduje także art. 61 § 1 ustawy – Ordynacja podatkowa (zapłata podatków przez podatników prowadzących działalność gospodarczą i obowiązanych do prowadzenia księgi rachunkowej lub podatkowej księgi przychodów i rozchodów), art. 87 ust. 2 ustawy o podatku od towarów i usług (zwrot różnicy podatku

na rachunek bankowy podatnika) oraz art. 47 ust. 4b ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (płatnik składek jest obowiązany opłacać należności z tytułu składek w formie bezgotówkowej w drodze obciążenia rachunku bankowego płatnika składek lub obciążenia rachunku płatniczego płatnika w instytucji płatniczej w rozumieniu ustawy o usługach płatniczych).

W związku z tym konieczne jest zagwarantowanie prokurentowi *mortis causa* dostępu i możliwości dokonywania wpłat oraz innych czynności związanych z prowadzeniem rachunku bankowego/rachunku płatniczego, w sprawach związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa, przy uwzględnieniu okoliczności, że na rachunku, na którym znajdują się środki pieniężne zmarłego przedsiębiorcy mogą niekiedy znajdować się także środki stanowiące własność innych osób, przede wszystkim małżonka zmarłego przedsiębiorcy.

1.4. Możliwość dokonania częściowego działu spadku

Propozycja legislacyjna

Zmiana przepisu art. 1038 § 1 i 2 k.c. poprzez wskazanie, że częściowy dział spadku (sądowy lub umowny) mógłby nastąpić w szczególności z tego względu, że w skład spadku wchodzi przedsiębiorstwo.

Uzasadnienie

Proponowana zmiana legislacyjna ma na celu wskazanie w sposób niebudzący wątpliwości interpretacyjnych, że przedsiębiorstwo, jako zorganizowana część spadku, może być przedmiotem częściowego działu spadku.

1.5. Obowiązek ogłoszenia o możliwości nabycia przedsiębiorstwa i prawo pierwokupu przez pracowników

Propozycja legislacyjna

W przypadku gdy przedsiębiorstwo ma w wyniku spadkobrania przysiąc gminie albo Skarbowi Państwa, jako spadkobiercy ustawowemu, proponuje się wprowadzenie obowiązku ogłoszenia przez Skarb Państwa o możliwości nabycia przedsiębiorstwa, z zastrzeżeniem prawa pierwokupu przez pracownika lub pracowników zmarłego przedsiębiorcy, w terminie do roku od dnia ogłoszenia. Sprzedaż przedsiębiorstwa przez gminę albo Skarb Państwa powinna nastąpić z uwzględnieniem cen rynkowych.

Uzasadnienie

Zamierzeniem projektodawcy jest zwiększenie szans na przejęcie i kontynuowanie działalności przedsiębiorstwa, niezależnie od formy prawnej, w której nastąpi kontynuacja. W przypadku gdy brak jest spadkobierców spokrewnionych ze spadkodawcą lub ustanowionych przez niego w testamencie i przedsiębiorstwo, zgodnie z art. 935 k.c., nabywa gmina ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy albo Skarb Państwa, gdy ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić albo ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy znajdowało się za granicą. Z uwagi na przedmiot i rozmiar działalności nabywanego w spadku przedsiębiorstwa gmina albo Skarb Państwa co do zasady nie będzie zainteresowana podtrzymywaniem jego działalności. Dlatego zasadne jest wprowadzenie instrumentu, który da możliwość przejęcia przedsiębiorstwa przez osobę trzecią. Dodatkowo, mając na uwadze fakt, że niektóre z przedsiębiorstw osób fizycznych swój byt i rozwój zawdzięczają pracownikom, będącym bardzo często osobami „zaufanymi” dla przedsiębiorcy, proponuje się przyznanie pracownikom ustawowego prawa pierwokupu przedsiębiorstwa.

1.6. Regulacje proceduralne związane z ustanowieniem prokurenta przez sąd

Propozycja legislacyjna

W przypadku nieustanowienia prokurenta przez przedsiębiorcę za życia oraz braku porozumienia między spadkobiercami, prokurenta *mortis causa* mógłby powołać sąd spadku.

Wniosek o ustanowienie prokurenta *mortis causa* powinien być złożony w terminie 1 miesiąca od dnia śmierci przedsiębiorcy (otwarcia spadku). Procedura ustanowienia prokurenta *mortis causa* mogłaby być oparta o rozwiązana analogiczne do procedury zabezpieczenia spadku (art. 633 i n. k.p.c.).

Sąd oddalałby wniosek o ustanowienie prokurenta *mortis causa*, w razie nieuprawdopodobnienia przez wnioskodawcę wskazanych wyżej przesłanek, a nadto, w przypadku ustalenia wysokiego stopnia prawdopodobieństwa, że majątek spadkowy nie wystarczy na zaspokojenie wynagrodzenia prokurenta *mortis causa* lub wystarczy jedynie na zaspokojenie tego wynagrodzenia.

Przepisy k.p.c. powinny również regulować kwestie:

- 1) wynagrodzenia prokurenta *mortis causa* powołanego przez sąd, które co do zasady powinno być pokrywane z majątku przedsiębiorstwa,
- 2) obowiązek składania sprawozdania (rzeczowego i finansowego) z czynności i rachunków,
- 3) procedurę odwołania prokurenta *mortis causa* przez sąd,
- 4) odpowiedniego stosowania do prokurenta *mortis causa* przepisów o kuratorze spadku, w szczególności w zakresie udzielania przez sąd zgody na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu.

Prokurent *mortis causa* ustanowiony przez sąd składałby do sądu okresowe sprawozdania ze swojej działalności i udokumentowane sprawozdania rachunkowe (podobnie jak zarządca nieruchomości). Zakres i okres sprawozdawczy ustalałby sąd w zależności od okoliczności danej sprawy. Co do zasady okres sprawozdawczy powinien wynosić 1 miesiąc.

Sąd mógłby odwołać prokurenta na wniosek osoby z kręgu osób uprawnionych do złożenia wniosku o jego ustanowienie albo z urzędu, w przypadku gdy prokurent rażąco naruszyłby obowiązki związane z wykonywaniem pełnionej funkcji.

Uzasadnienie

Z uwagi na szczególny rodzaj dobra prawnego jakim jest przedsiębiorstwo, nie tylko w przestrzeni gospodarczej, proponuje się wprowadzenie szczególnej procedury zapewnienia zarządu częścią spadku obejmującą przedsiębiorstwo, w przypadku braku zgodności między spadkobiercami, a także małżonkiem spadkodawcy, gdy małżonków obowiązywał ustrój małżeńskiej wspólności majątkowej. Proponowane rozwiązania uwzględniają obowiązujące rozwiązania w zakresie zabezpieczenia spadku i zarządu spadkiem nieobjętym. Założono bowiem, iż wprowadzenie nowej procedury nie powinno odbiegać od obecnie obowiązujących rozwiązań proceduralnych, o ile nie będzie to konieczne dla zapewnienia celów nowej regulacji, tj. co najmniej tymczasowego zachowania ciągłości działalności przedsiębiorstwa.

Obowiązek składania sprawozdań przez prokurenta *mortis causa* jest niezbędny dla sprawowania przez sąd skutecznego nadzoru nad prawidłowym wykonywaniem obowiązków przez prokurenta *mortis causa* oraz zapewnienia ochrony praw spadkobierców, a także ewentualnej ochrony osób trzecich, tak jak pracownicy i kontrahenci.

Konieczne jest także zapewnienie możliwości odwołania prokurenta *mortis causa* przez sąd w razie rażącego naruszania jego obowiązków – niezależnie od tego, w jaki sposób został on powołany. Rozwiązanie to zmierza do ochrony praw spadkobierców i osób trzecich.

1.7. Zmiana ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych

Propozycja legislacyjna

Zmiana art. 49 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych poprzez ustanowienie opłaty stałej w kwocie 50 zł od wniosku o ustanowienie albo odwołanie prokurenta *mortis causa*.

Uzasadnienie

Proponuje się określić wysokość opłaty od wniosku o ustanowienie i odwołanie analogicznie do wysokości opłaty od innych wniosków z zakresu prawa spadkowego, m.in. wniosku o zabezpieczenie spadku.

2. Zmiany w zakresie prawa administracyjnego (materialnego i procesowego)

2.1. Utrzymanie w mocy decyzji administracyjnych

Propozycja legislacyjna

Wprowadzenie regulacji zgodnie, z którą decyzje administracyjne wydane wobec zmarłego przedsiębiorcy, o ile nie należą do decyzji uzależnionych od przymiotów ściśle osobistych spadkodawcy (przykładowo do decyzji ściśle osobistych można zaliczyć decyzje: o wpisie na listę radców prawnych albo listę stałych mediatorów prowadzoną przez Prezesa Sądu Okręgowego, wydane wobec osób wykonujących działalność zawodową jako przedsiębiorcy) związane z działalnością przedsiębiorstwa nie wygasają i mogą być tymczasowo wykonywane przez prokurenta *mortis causa* wraz z chwilą jego ustanowienia, z zastrzeżeniem, że prokurent *mortis causa* powinien zapewnić wszelkie warunki i wymogi niezbędne do otrzymania danej decyzji administracyjnej. Ponadto, w stosunku do następców prawnych, którzy będą kontynuować działalność gospodarczą spadkodawcy, niezależnie od wyboru formy prawnej prowadzenia działalności gospodarczej, proponuje się wprowadzić normę, zgodnie z którą następcy prawni będą stawali się podmiotami decyzji administracyjnych, w szczególności zaś zezwoleń, koncesji oraz ulg, które zostały przyznane przedsiębiorcy przed jego śmiercią.

Prokurent *mortis causa* i następca prawny spadkodawcy byłiby przy tym uprawnieni do uzyskania od właściwego organu zaświadczenia o zaistnieniu ww. okoliczności.

Postulowane zmiany powinny znaleźć się w ustawie o swobodzie działalności gospodarczej.

Uzasadnienie

Biorąc pod uwagę stosunkowo krótki okres pełnienia funkcji prokurenta *mortis causa* oraz zakres powierzanych mu obowiązków istnieje potrzeba zapewnienia mu możliwości wykonywania decyzji administracyjnych, stanowiących niekiedy filar działalności gospodarczej (przykładowo przy działalności koncesjonowanej). Propozycja wpisuje się w ogólne założenie przyjęte w projekcie, że prokurenta *mortis causa* powinien mieć zasadniczo takie same uprawnienia i obowiązki jak osoba fizyczna będąca przedsiębiorcą, która prowadziła przedsiębiorstwo będące składnikiem spadku.

Podobnie, w stosunku do następcy prawnego zmarłego przedsiębiorcy, który będzie kontynuował jego działalność gospodarczą zasadne jest zapewnienie ciągłości stosunków administracyjnoprawnych będących istotnym elementem, determinującym zakres i sposób wykonywania działalności gospodarczej.

Co do zasady decyzje administracyjne wygasają w przypadku śmierci osoby, na rzecz której zostały wydane. Dla zapewnienia ciągłości działalności przedsiębiorstwa reguła ta nie powinna obowiązywać w odniesieniu do decyzji wydanych wobec zmarłej osoby fizycznej w zakresie prowadzonej przez nią działalności gospodarczej.

Wzorem dla przyjęcia rozwiązań w tym zakresie mógłby być np. art. 104 ust. 1a ustawy z dnia 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne²⁴, który stanowi, że zezwolenie na prowadzenie apteki nie wygasa w przypadku śmierci osoby fizycznej, jeżeli chociażby jeden z jej następców prawnych spełnia określone przepisami prawa wymagania do prowadzenia apteki.

2.2. Ujawnienie prokurenta w CEIDG i wpis do CEIDG po śmierci przedsiębiorcy oraz wpis i wykreślenie prokury *mortis causa*

Propozycja legislacyjna

Prokurent i prokurent *mortis causa* powinni podlegać ujawnieniu w CEIDG, celem zapewnienia bezpieczeństwa w obrocie prawnym związanym z działalnością przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy.

W pierwszym rzędzie konieczne będzie określenie danych prokurenta, które zostaną opublikowane we wpisie. Zakłada się, że będzie to imię i nazwisko, PESEL, dane kontaktowe oraz czas, na jaki prokurent został ustanowiony.

Wpis będzie dokonywany na wniosek samego przedsiębiorcy, jeśli postanowi on - już za swojego życia - wskazać osobę zarządzającą jego przedsiębiorstwem do czasu objęcia go formalnie przez spadkobierców. Po śmierci przedsiębiorcy wpis prokurenta do CEIDG będzie mógł być dokonany na zgłoszenie sądu

²⁴ Dz. U. z 2008 r. Nr 45, poz. 271, ze zm.

po przeprowadzeniu odrębnego postępowania z udziałem spadkobierców. Zgłoszenia prokurenta będzie mógł także dokonać notariusz, w takim samym trybie jak sąd, przy czym zgłoszenie nastąpi na wniosek jednego ze spadkobierców, który – pod rygorem odpowiedzialności karnej – oświadczy, że ma na to zgodę pozostałych spadkobierców.

Konieczne będzie jednak uregulowanie kwestii weryfikacji prokurenta *mortis causa* w chwili otwarcia spadku pod kątem jego uprawnienia do wykonywania działalności gospodarczej na terytorium RP (prokurent będzie wykonywał działalność w takim samym zakresie jak przedsiębiorca przy jednoczesnym braku bezpośredniej kontroli spadkobierców). Proces ten powinien zostać zautomatyzowany i polegać na komunikacji teleinformatycznej między rejestrami państwowymi (w szczególności w zakresie weryfikacji tego, czy prokurent nie posiada zakazu wykonywania działalności gospodarczej).

Wykreślenie prokurenta *mortis causa* z CEIDG będzie następowało na wniosek przedsiębiorcy (odwołanie prokury za życia) oraz na zgłoszenie sądu lub notariusza (odwołanie prokury). W przypadku wygaśnięcia prokury w wyniku śmierci prokurenta, zrzeczenia się przez niego prokury albo upływu okresu na jaki został powołany wykreślenie prokurenta *mortis causa* z CEIDG powinno nastąpić z urzędu, w trybie czynności materialno-technicznej, tzn. bez wydania decyzji administracyjnej (na wzór obecnego rozwiązania określonego w art. 34 ust. 5 i 6 ustawy o swobodzie działalności gospodarczej).

Zmianie podlegać będą także reguły dotyczące wykreślenia z CEIDG zmarłego przedsiębiorcy. Powiązanie wpisu prokurenta z wpisem przedsiębiorcy, którego przedsiębiorstwem prokurent zarządza, uniemożliwi dalsze wykreślanie zmarłych przedsiębiorców z CEIDG z urzędu, już po otrzymaniu informacji o zgonie. Wpis zmarłego przedsiębiorcy powinien być bowiem nadal publikowany, przy czym powinna znajdować się w nim informacja o wyznaczonym prokurencie. Wykreślenie zmarłego przedsiębiorcy z CEIDG będzie następowało najpóźniej z wykreśleniem prokurent w związku z upływem okresu na jaki został powołany albo zakończeniem spraw spadkowych przez spadkobierców. Zmarli przedsiębiorcy, do których wpisu – w określonym terminie – nie zostanie dodany prokurent *mortis causa*, podlegać będą wykreśleniu na dotychczasowych zasadach (czynność materialno-techniczna wykreślenia).

Prokurent wskazany w CEIDG będzie mógł dokonywać zmian wpisu w takim samym zakresie jak przedsiębiorca. W przypadku zmiany stanu faktycznego prokurent będzie miał obowiązek dokonania zmiany wpisu. Będzie mógł tego dokonać za pośrednictwem urzędu gminy bądź za pośrednictwem strony internetowej CEIDG, jeśli uwierzyteli się w sposób przyjęty przez system teleinformatyczny.

Do firmy zmarłego przedsiębiorcy proponuje się wprowadzić dodatkowe oznaczenie wskazujące na tymczasowe zarządzanie przedsiębiorstwem przez prokurenta *mortis causa*.

Ponieważ prokurent *mortis causa* byłby uprawniony do dokonywania zmiany wpisu w CEIDG, konieczne byłoby opracowanie wzoru wniosku uwzględniającego ww. obowiązki i modyfikacja ustawowego zakresu danych wpisywanych w CEIDG.

Wprowadzenie zmiany wymagałoby nowelizacji ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, w szczególności w art. 25 oraz 34 tej ustawy.

Uzasadnienie

Potrzeba ujawnienia w CEIDG okoliczności ustanowienia prokurenta *mortis causa* jest związana przede wszystkim z bezpieczeństwem obrotu gospodarczego. Rozwiązanie to jest wzorowane na obowiązkach i uprawnieniach prokurenta podlegającego wypisowi do rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego.

Zasady dokonywania wpisu oraz wykreślenia prokurenta *mortis causa* w CEIDG muszą być jasno sformułowane. Prokurent będzie prowadził przedsiębiorstwo na takich samych warunkach jak przedsiębiorca, uzasadnione jest zatem zapewnienie pełnego dostępu do informacji o nim oraz o działalności, którą prowadzi.

2.3. Posługiwanie się numerami NIP i REGON

Propozycja legislacyjna

W okresie działania prokurenta *mortis causa* mógłby on dla identyfikacji przedsiębiorstwa posługiwać się numerami NIP i REGON zmarłego przedsiębiorcy zaopatrzonymi w dodatkowe oznaczenie, np. literę „S” (od „spadek”).

Projektowana zmiana objęłaby ustawę o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników oraz rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia i aktualizacji krajowego rejestru urzędowego podmiotów gospodarki narodowej, wzorów wniosków, ankiet i zaświadczeń.

Uzasadnienie

Umożliwienie posługiwania się numerami: NIP i REGON zmarłego przedsiębiorcy ma, podobnie jak przy posługiwaniu się jego firmą, zapewnić z jednej strony bezpieczeństwo obrotu, z drugiej zaś ułatwić nawiązywanie i wykonywanie zobowiązań związanych z tymczasowym funkcjonowaniem przedsiębiorstwa.

2.4. Pomoc publiczna

Propozycja legislacyjna

Wprowadzenie normy, zgodnie z którą pomoc publiczna otrzymana na podstawie umów, które są w toku wykonywania, nie będzie musiała być zwrócona podmiotowi finansującemu w całości wraz z odsetkami od dnia jej przekazania, a projekty współfinansowane ze środków pomocy publicznej będą mogły być kontynuowane. Dodatkowo, proponuje się, by przyznać możliwość ubiegania się o pomoc publiczną w postaci ulg, związanych ze zdarzeniami mającymi miejsce przed śmiercią przedsiębiorcy, a także zaistniałymi w okresie działalności prokurenta *mortis causa*. Pomoc publiczna otrzymana przez zmarłego przedsiębiorcę mogłaby być przy tym zliczana z pomocą otrzymaną przez jego następcę prawnego.

Analogiczna reguła mogłaby dotyczyć pomocy *de minimis*.

Uzasadnienie

Korzystanie z pomocy publicznej lub pomocy *de minimis* często stanowi istotny wpływ finansowy decydujący o rozwoju przedsiębiorstwa i wzmocnieniu jego pozycji rynkowej. Propozycja zmierza do urzeczywistnienia podstawowego celu udzielania pomocy publicznej, jakim jest wzrost gospodarczy w skali makro.

2.5. Reprezentacja spadkobierców w postępowaniach administracyjnych i sądownoadministracyjnych

Propozycja legislacyjna

Ustanowienie zasady, zgodnie z którą prokurent *mortis causa* bierze udział w postępowaniach administracyjnych i sądownoadministracyjnych w sprawach związanych z działalnością przedsiębiorstwa (spraw w toku na dzień otwarcia spadku i spraw po otwarciu spadku).

Prokurent *mortis causa* reprezentowałby spadkobierców.

Uzasadnienie

Propozycja ma na celu zagwarantowanie efektywnego prowadzenia spraw przedsiębiorstwa do czasu działu spadku i ochronę praw spadkobierców.

3. Zmiany w zakresie prawa pracy i ubezpieczeń społecznych

3.1. Kontynuacja stosunków pracy

Propozycja legislacyjna

Przyjęcie założenia, że umowy o pracę nie wygasają a wszystkie uprawnienia i obowiązki pracodawcy są wykonywane przez prokurenta *mortis causa*. Propozycja mogłaby być uzupełniona o odesłanie do odpowiedniego stosowania art. 23¹ k.p, pod warunkiem, że do zapewnienia ciągłości działalności przedsiębiorstwa poprzez jej przejęcie przez następcę prawnego bądź powołanie prokurenta *mortis causa* dojdzie w okresie do 1 miesiąca od dnia otwarcia spadku.

Uzasadnienie

Propozycja stanowi wyraz ochrony interesów odnoszących się do zapewnienia ciągłości funkcjonowania przedsiębiorstwa, jak i ochrony pracowników.

3.2. Obowiązki z zakresu ubezpieczeń społecznych

Propozycja legislacyjna

Prokurent *mortis causa* wykonywałby wszystkie obowiązki ciężące na pracodawcy związane z zabezpieczeniem społecznym pracowników (płatnik składek).

Uzasadnienie

Propozycja stanowi konsekwencję przyjęcia rozwiązań postulowanych w pkt 3.1.

4. Zmiany w zakresie prawa podatkowego

4.1. Odpowiednie stosowanie reguł podatkowych wobec następców prawnych w okresie działalności prokurenta *mortis causa*

Propozycja legislacyjna

W zakresie wybranych podatków, np. podatku od towarów i usług, podatku od środków transportu, podatku od nieruchomości, podatku od czynności cywilnoprawnych, proponuje się dokonać przyjęć, że przedsiębiorstwo wchodzące w skład masy spadkowej do czasu działu spadku, jest podatnikiem.

Prokurent *mortis causa* mógłby być płatnikiem tego rodzaju podatków.

Odnosnie zaś podatku dochodowego proponuje się wstrzymanie konkretyzacji obowiązku podatkowego w odniesieniu do zdarzeń wiążących się z posiadaniem majątku spadkowego i osiąganiem z niego przychodów do czasu ustalenia kręgu spadkobierców bądź działu spadku.

Działalność przedsiębiorstwa, w okresie od otwarcia spadku do działu spadku, mógłby być uznana za pozarolniczą działalność gospodarczą i tym samym stanowić źródło przychodu podatku dochodowego.

O zakresie odpowiedzialności lub uprawnień poszczególnych spadkobierców organ podatkowy orzekałby w jednej decyzji na podstawie decyzji ostatecznych wydanych wobec spadkodawcy oraz jego zobowiązań wynikających z prawidłowych deklaracji, po ustaleniu kręgu spadkobierców i ustaleniu kręgu osób, którym przypadło przedsiębiorstwo. Jeżeli złożone deklaracje byłyby nieprawidłowe albo nie złożonoby ich wcale, organ podatkowy byłby obowiązany ustalić kwoty podatku. Termin płatności zobowiązań podatkowych określonych w decyzji mógłby wynosić 14 dni od dnia jej doręczenia.

Zmiana powinna być wprowadzona w ustawie – Ordynacja podatkowa oraz w szczegółowych ustawach podatkowych.

Uzasadnienie

Mając na względzie zasadę powszechności opodatkowania oraz powstanie obowiązku podatkowego w związku z posiadaniem przez dany podmiot określonych składników majątkowych, proponuje się wprowadzić obowiązek ponoszenia ciężarów publicznych dotyczących wykonywania działalności gospodarczej w okresie przejściowym, jakim jest okres, w którym działa prokurent *mortis causa*. Nie są przy tym zakładane żadne reguły podatkowe odmienne od ogólnych zasad, które są związane z prowadzeniem działalności gospodarczej przez osoby fizyczne.

Propozycja „upodmiotowienia” przedsiębiorstwa wchodzącego w skład spadku, w okresie od otwarcia spadku do działu spadku, jest uzasadniona potrzebą zapewnienia bieżącego rozliczania należności podatkowych, w wyniku tymczasowego wykonywania działalności gospodarczej w takiej formie, w tym przede wszystkim dopuszczenia udziału takiego przedsiębiorstwa w obrocie gospodarczym. W ustawie – Ordynacja podatkowa za podatnika uznaje się osobę fizyczną, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, podlegającą na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu.

Jednakże na podstawie art. 7 § 2 ustawy – Ordynacja podatkowa ustawy podatkowe mogą ustanawiać podatnikami także inne podmioty.

Podobne postulaty, w stosunku do majątku spadkowego generującego dochód (przedsiębiorstwo, gospodarstwo rolne), były zgłaszane w doktrynie już w latach 90 ubiegłego wieku.

Do czasu ustalenia kręgu spadkobierców (postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku, poświadczenie dziedziczenia) nie wiadomo kto i w jakim zakresie odpowiada za zobowiązania podatkowe związane ze spadkodawcą i pozostawionym przez niego spadkiem. W obecnym stanie prawnym kwestie dotyczące przejścia przez spadkobierców przewidzianych w ustawach podatkowych praw majątkowych i obowiązków spadkodawcy są regulowane przepisami art. 97 i n. ustawy – Ordynacja podatkowa także przewidują późniejszy termin zapłaty przez spadkobierców podatku dotyczącego zobowiązań spadkodawcy. Proponowane rozwiązanie opiera się na wskazanych wyżej regulacjach, w szczególności w zakresie decyzji określającej zakres odpowiedzialności lub uprawnień spadkobierców (art. 100 ustawy – Ordynacja podatkowa).

4.2. Udział prokurenta *mortis causa* w postępowaniach podatkowych

Propozycja legislacyjna

Ustanowienie zasady, że prokurent *mortis causa* bierze udział w postępowaniach podatkowych przed organem podatkowym i przed sądem administracyjnym) w sprawach związanych z działalnością przedsiębiorstwa (sprawy w toku na dzień otwarcia spadku i sprawy po otwarciu spadku).

Zmiana powinna być wprowadzona w ustawie – Ordynacja podatkowa.

Uzasadnienie

Propozycja, podobnie jak przy postępowaniach administracyjnych i sądownoadministracyjnych, ma na celu zagwarantowanie efektywnego prowadzenia spraw przedsiębiorstwa do czasu działu spadku i ochronę praw spadkobierców.

4.3. Zwolnienie z obowiązku przeprowadzenia remanentu likwidacyjnego

Propozycja legislacyjna

Zwolnienie z obowiązku – w przypadku kontynuacji działalności przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy – sporządzenia:

- 1) wykazu składników majątku na dzień likwidacji – dla celów podatku dochodowego od osób fizycznych. Wykaz ten muszą sporządzić wszyscy podatnicy, niezależnie od formy opodatkowania (zasady ogólne, ryczałt ewidencjonowany, karta podatkowa) – art. 24 ust. 3a ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, art. 20 ust. 6 oraz art. 36 ust. 1a ustawy z dnia 10 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne²⁵;
- 2) spisu z natury – dla celów prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów - § 27 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów²⁶;
- 3) spisu z natury – dla celów ryczałtu ewidencjonowanego – art. 20 ust. 1 ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne.

Uzasadnienie

Ponieważ *de facto* prokurent *mortis causa* będzie prowadził przedsiębiorstwo wchodzące skład spadku, nie ma potrzeby przeprowadzania ww. wykazów i spisów na dzień otwarcia spadku. Obowiązek ten powinien aktualizować się jedynie w przypadku braku powołania prokurenta *mortis causa* lub innego podmiotu uprawnionego do zarządu przedsiębiorstwem albo podjęcia przez spadkobierców decyzji o niekontynuowaniu działalności przedsiębiorstwa.

4.4. Podatek od spadków i darowizn

²⁵ Dz. U. Nr 144, poz. 930, ze zm.

²⁶ Dz. U. z 2014 r. poz. 1037, ze zm.

Propozycja legislacyjna

Modyfikacja przepisu art. 7 ust. 1 ustawy o podatku od spadków i darowizn w odniesieniu do dziedziczenia przedsiębiorstwa. Stan przedsiębiorstwa w przypadku przejściowego objęcia zarządu przez prokurenta *mortis causa* winien być ustalany na moment przyznania praw do niego lub przyznania równowartości udziału spadkowego w części obejmującej przedsiębiorstwo spadkobiercy.

Uzasadnienie

Stan przedsiębiorstwa, w przeciwieństwie do innych składników spadku, ulega niezwykle dynamicznym zmianom, także w zakresie stosunków prawnych. Ponadto, przyjmując, że w okresie zarządzania przez prokurenta *mortis causa* przedsiębiorstwem czynności prawne wpływające na jego stan będą podlegać opodatkowaniu według ogólnych reguł, „odsunięcie” w czasie momentu właściwego dla ustalenia stanu przedsiębiorstwa nie powinno wywoływać negatywnych skutków w sferze prawa publicznego.

5. Kwestie intertemporalne

Nowa regulacja dotycząca prokurenta *mortis causa* powinna mieć zastosowanie do spadków otwartych po dniu wejścia w życie projektowanej ustawy. Tym samym do spadków otwartych przed dniem wejścia w życie ustawy będą stosować się przepisy dotychczasowe.

IV. Termin wejścia w życie

Zgodnie z uchwałą Nr 20 Rady Ministrów z 18 lutego 2014 r. w sprawie zaleceń ujednolicenia terminów wejścia w życie niektórych aktów normatywnych²⁷ proponuje się, by regulacja - jako weszła w życie z dniem 1 stycznia 2018 r.

V. Zgłoszenie lobbingowe

Stosownie do art. 5 ustawy z 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingowej w procesie stanowienia prawa²⁸ oraz art. 52 § 1 uchwały Nr 190 Rady Ministrów z 29 października 2013 r. - Regulamin pracy Rady Ministrów²⁹ projekt założeń został udostępniony w BIP Rządowego Centrum Legislacji.

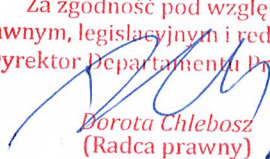
VI. Oświadczenie o zgodności projektowanych regulacji z prawem Unii Europejskiej

Projekt założeń jest zgodny z prawem Unii Europejskiej.

VII. Ocena, czy projekt ustawy będzie podlegał notyfikacji zgodnie z przepisami dotyczącymi funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm i aktów prawnych

Zawarte w projekcie założeń regulacje nie stanowią przepisów technicznych, w rozumieniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z 23 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu funkcjonowania krajowego systemu notyfikacji norm aktów prawnych³⁰, w związku z tym projekt nie będzie podlegał notyfikacji.

Za zgodność pod względem
prawnym, legislacyjnym i redakcyjnym
Dyrektor Departamentu Prawnego

Dorota Chlebosz
(Radca prawny)

24.06.16

²⁷ M.P. poz. 205.

²⁸ Dz. U. Nr 169, poz. 1414, ze zm.

²⁹ M.P. poz. 979, ze zm.

³⁰ Dz. U. Nr 239, poz. 2039, ze zm.